

INSTYTUCJE NAUKOWE W POLSCE NIEPODLEGLEJ - PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Ryszard Knapiński

50 lat badań nad *sacrum* w sztuce w dziejach Sekcji Historii Sztuki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Sekcja Historii Sztuki od 1945 r. stanowi integralną część struktury studiów humanistycznych na KUL. Spoglądając wstecz, w minione lata jej istnienia, przypomnijmy okoliczności towarzyszące utworzeniu sekcji i etapy dalszego jej rozwoju.

Po daremnych usiłowaniach utworzenia w 1919 r., w ramach Wydziału Nauk Humanistycznych, katedry sztuki, którą władze uniwersyteckie proponowały Władysławowi Podlasze, docentowi Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, w okresie międzywojennym zajęcia z zakresu tej dyscypliny prowadzone były na humanistyce w ramach nauk pomocniczych historii i filologii klasycznej. Prowadzili je zastrzeżeni dla kultury polskiej profesorowie Kazimierz Michałowski (1934-36) i Józef Dutkiewicz (1938-39).

Po zakończeniu II wojny światowej, w trzecim trymestrze roku akademickiego 1944/45, zorganizowano właściwe studia w zakresie historii sztuki. Jako pierwsza powstała Katedra Historii Sztuki Średniowiecznej i Nowożytnej (1945), kierowana przez przybyłego z Wilna prof. Mariana Morelowskiego, a po jego odejściu do Wrocławia (1949) powierzono ją prof. Piotrowi Bohdziewiczowi, który sprawował tę funkcję do 1966 r.

Drugą z kolei była Katedra Sztuki Starożytnej i Archeologii Klasycznej, utworzona w roku 1950. Jej kierownikiem, przez kolejne dziesięć lat, był również wilnianin, prof. Rajmund Gostkowski (do 1960 r.).

W roku 1957 powołano dwie dalsze katedry: Katedrę Sztuki Kościelnej (od 1965 r. zmiana nazwy: Katedra Historii Sztuki Kościelnej) i Katedrę Technologii i Konserwacji Teoretycznej, obie kierowane przez ks. prof. Władysława Smolenia. W 1959 r. powstał Zakład Technologii i Konserwacji Teoretycznej, którym kierował do roku 1977 artysta malarz Rudolf Kozłowski (generalny konserwator zabytków na Wawelu).

Po przejściu na emeryturę ks. prof. W. Smolenia Katedrę Historii Sztuki Kościelnej przejął w roku 1986 ks. doc. dr hab. Jan Kuś. Po jego śmierci w 1989 r. przez trzy lata Katedra była nie obsadzona. W 1992 r. jej kierownictwo powierzono ks. dr hab. Ryszardowi Knapieńskiemu.

Od 1969 r., z inicjatywy ówczesnego dziekana Wydziału Nauk Humanistycznych, prof. Jerzego Kłoczowskiego, nastąpiła dalsza znacząca rozbudowa sekcji. W tymże roku została reaktywowana Katedra Sztuki Starożytnej i Archeologii Klasycznej, której kierownikiem do 1992 r. pozostawała prof. dr hab. Barbara Filarska, a po jej odejściu na emeryturę obecnie kuratorem jest dr hab. Bożena Wronikowska.

Na lata siedemdziesiąte przypada powstanie dalszych katedr. W 1971 r. nastąpił podział Katedry Historii Sztuki Średniowiecznej i Nowożytnej na dwie samodzielne katedry. Zrazu, w latach 1971-74, kiedy brakowało stałego kierownika Katedry Historii Sztuki Średniowiecznej, jej kuratorem był ks. prof. Władysław Smoleń. A już od 1974 r. kierownikiem został prof. dr hab. Tadeusz Zagrodzki (Warszawa). Po jego odejściu na emeryturę, w 1984 r., kierownictwo przejął doc. dr hab. Tadeusz Dobrzeński, kustosz działu Sztuki Średniowiecznej w Muzeum Narodowym w Warszawie. Po jego rezygnacji, w 1988 r., katedra została powierzona prof. dr hab. Tadeuszowi Chrzanowskiemu, który pozostał jako jej kurator do 1992 r. Wtedy kierownictwo katedry przejęła dr hab. Jadwiga Kuczyńska. W październiku 1993 r. dokonano podziału na Katedrę Historii Sztuki Średniowiecznej Powszechnej i Katedrę Historii Sztuki Średniowiecznej Polskiej, powierzając kierownictwo pierwszej z nich dr hab. Urszuli Mazurczak.

W tym samym roku 1971 utworzona została Katedra Historii Sztuki Nowoczesnej, której kuratorem przez pierwsze lata był prof. dr hab. Andrzej Ryszkiewicz (Instytut Sztuki PAN, Warszawa). W latach 1974-1981 kierował nią prof. dr hab. Jacek Woźniakowski. A po nim (do 1989 r.), ponownie prof. A. Ryszkiewicz. Przez następne trzy lata katedra kierowana była przez kuratorów prof. J. Woźniakowskiego (do 1990 r.) i prof. dr hab. Elżbietę Wolicką (do 1992 r.). Od 1992 r. jej kierownikiem został prof. dr hab. Andrzej Olszewski (Warszawa).

Natomiast Katedrą Historii Sztuki Nowożytnej przez całe 16 lat, do roku 1987, kierował prof. dr hab. Antoni Maśliński, który po przejściu na emeryturę zachował funkcję jej kuratora do 1989 r. W tymże roku nowym kierownikiem został prof. dr hab. Jerzy Lileyko (Instytut Sztuki PAN, Warszawa).

Jako ostatnie utworzone zostały dwie katedry. Katedra Doktryn Artystycznych, utworzona w 1981 r. (w 1992 r. zmieniono nazwę: Katedra Teorii Sztuki i Historii Doktryn Artystycznych), do roku 1990 kierowana była przez prof. J. Woźniakowskiego, a następnie przejęta przez prof. E. Wolicką. W roku 1986 powstała Katedra Kultury Artystycznej, którą kierował do roku 1992 prof. dr hab. Tadeusz

Chrzanowski, a po jego odejściu na emeryturę kuratorem został prof. Jerzy Lileyko.

Temat wystąpienia zobowiązuje do refleksji nad *sacrum* i jego związkami ze sztuką (niestety, musi to być refleksja uproszczona) oraz nad tym, jak te zagadnienia urzeczywistniają się w badaniach i w dydaktyce pracowników Sekcji Historii Sztuki.

Użyty termin *sacrum* w naszym pojęciu oznacza to wszystko, co świadczy o objawieniu Boga ludziom i o odpowiedzi ludzkiej, udzielanej poprzez formy kultu i wyraża się w przeżyciu religijnym. Pojęcie *sacrum* dla chrześcijan wierzących nie jest abstraktem, lecz posiada wymiar osobowy, który najpełniej wyraził się poprzez Wcielone Słowo Boga. Ta teofania znajdowała przez wieki różne formy reakcji w odniesieniu człowieka do Boga, tworząc trwające już dwa tysiące lat dziedzictwo. Towarzyszy nam świadomość, iż jesteśmy jego spadkobiercami. Dlatego *sacrum* nie istnieje tylko obok nas jako obiekt badawczy, lecz jest obecne także w nas poprzez osobiste przekonanie o słuźeniu Prawdzie i zgłębianiu tajemnic wiary objawionej. Takie podejście zakłada nie tylko teistyczną filozofię, ale domaga się dawania świadectwa poprzez określoną formę chrześcijańską. Odpowiednie scharmonizowanie tych elementów wpływa na ubogacony także przeżyciami religijnymi ładunek treściowy przekazywanych wyników badań. W następstwie takich wymogów dla historyka sztuki, badającego zabytki sakralne, przestają one być martwymi przedmiotami, lecz mówią o toczącym się dialogu między człowiekiem i Bogiem. Zmaterializowanym zapisem tego dialogu są różnorodne przedmioty kultu: zespoły budowli sakralnych, wystroje rzeźbiarskie wewnątrz kościelnych i klasztorów, miniatury zdobiące księgi rękopiśmienne, malarstwo tablicowe i ścienne oraz wszelkie utensylia liturgiczne.

Takie podejście odróżnia nas od *sacrum* laickiej filozofii, w której przybiera ono znaczenia spokrewnione niekiedy z deistycznym pojmowaniem natury. Wydaje się, iż obecnie „żonglowanie” tym pojęciem stało się modne w środowiskach, w których zaprzestano mówić o Bogu osobowym. W pewnych kręgach Chrystus zdaje się być na wpół mitycznym utopistą, któremu nie udało się zbratać ludzi, a religia znowu nie jest postępową. Bronimy się też przed synkretycznym łądowaniem w to pojęcie, jak w worek, elementów pochodnych z różnych religii, w tym także o pogańskim rodowodzie.

Mówiąc o *sacrum* w zestawieniu z pojęciem sztuki, mamy na myśli przede wszystkim sztukę chrześcijańską. W różnych formach przetrwały w niej ślady przeżywania spotkania z Chrystusem – ewangelicznym Logosem. Poznanie, zrozumienie i właściwa interpretacja bogactwa tradycji chrześcijańskiej wymaga uwzględnienia wielu czynników, które ją kształtowały. W przeszłości były nimi przede wszystkim proklamacje prawd wiary, wyrażane uchwałami synodów i soborów, będące często

reakcją na herezje i prądy myślowe epok. Natomiast w czasach najnowszych pojawiły się rozmaite manifesty i programy tzw. wolnej sztuki.

Podobnie jak dzieje chrześcijaństwa, tak samo i sztuka w obrębie Kościoła przeżywała okresy dynamicznego rozwoju. Miała swoje lata chwały, po których następowały kryzysy zmuszające do apologii i poszukiwania nowych form wyrazu. Ze ścierania się przeciwieństw rodziły się nowe style, kształtowała się odpowiednia dla ducha czasu ikonografia. Wolno zaryzykować stwierdzenie, iż wszystkie procesy wzrostu i upadku ducha, jak w zwierciadle, znalazły odbicie w sztuce. Studiując i ucząc ciągle wpatrujemy się w owo *speculum artis*.

Dochodzenie do odkrycia i opisu zarysowanych tu procesów myślowych, ujętych w ramy kontekstu czasu i miejsca, jest przedmiotem badań pracowników sekcji wszystkich katedr. Zatem zjawiska rozwoju myśli estetycznej ludzkości są ukazywane podczas systematycznie prowadzonych wykładów kursorycznych z historii sztuki. W sposób specjalny, w kontekście aspektów filozoficznych i ideologicznych, zajmują się tym prowadzący zajęcia z teorii sztuki i historii doktryn artystycznych.

Studia zmierzające do poznania dziejów sztuki i wielorakich czynników wpływających na przemiany w niej zachodzące są przedmiotem wysiłku badawczego każdego z nas. Owoce tej pracy, przekazywane w procesie dydaktycznym, stanowią jeden z podstawowych elementów kształtujących wrażliwość estetyczną studentów i uczą pogłębionego patrzenia na obiekt zabytkowy. Nie bez podstaw w niemieckiej historii sztuki dopracowano się dewizy: *man sieht, was man weiss*. Dlatego program studiów historii sztuki w naszym Uniwersytecie jest bardzo obszerny i uniwersalny. Obejmuje zakres materiału od sztuki starożytnej basenu Morza Śródziemnego poprzez średniowiecze i okres nowożytny, aż po współczesne kierunki awangardy w sztuce polskiej i powszechnej. Dzięki temu nasi absolwenci są dobrze przygotowani do podejmowania wyspecjalizowanej pracy w muzeach i w służbach ochrony zabytków wszędzie, nawet zagranicą.

Truizmem jest stwierdzenie, iż podstawową pracą uniwersyteckiej kadry naukowej jest dydaktyka. Wykład, ćwiczenia albo seminarium są nieustannym *continuum* w przekazywaniu wiedzy i kształceniu umysłów kolejnych pokoleń historyków sztuki. Tak jak trudno sobie wyobrazić cywilizację europejską pozbawioną zabytków sztuki sakralnej, tak samo nie sposób sobie wyobrazić procesu kształcenia i wychowania młodego historyka sztuki bez ukazania mu pokładów treści religijnych oraz innych idei ukrytych w zabytkach.

Profil naukowy sekcji pozostaje zgodny z jednej strony z charakterem działalności dydaktyczno-naukowej Uniwersytetu, a z drugiej z zainteresowaniami i programami badawczymi pracowników sekcji. Program studiów realizowany jest w ramach katedr. Ma na celu przygotowanie

zawodowe absolwentów sekcji poprzez kształcenie teoretyczne, objazdy zabytkoznawcze, praktyki muzealne i inwentaryzacyjne w terenie. Podejmowane są także prace naukowo-badawcze i kształcenie młodej kadry dydaktycznej, zwłaszcza ostatnio w badaniach statutowych i własnych.

Specyfikę profilu sekcji określają trzy, szczególnie preferowane bloki problemowe: badania nad historią sztuki i kultury artystycznej polskiej (ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wschodnich i kultur pogranicza), badania nad historią, ikonografią i ikonologią sztuki sakralnej oraz badania nad historią myśli o sztuce (estetyka, doktrynami artystycznymi, teorią i metodologią historii sztuki). Wokół tych zagadnień powstała większość rozpraw naukowych pracowników sekcji oraz prac magisterskich i doktorskich. Nie sposób wszystkie je omówić. Tytułem przykładu przywołamy najważniejsze ze zrealizowanych inicjatyw.

Dorobkiem kierownika Katedry Archeologii Klasycznej i Historii Sztuki Starożytnej jest wydanie drukiem dwóch podręczników o początkach architektury i sztuki chrześcijańskiej (Lublin 1983, 1986). Trzeci, poświęcony kościołom V w. na Zachodzie, jest przygotowywany do druku. Dzięki staraniom prof. B. Filarskiej zagadnienia archeologii klasycznej zostały wprowadzone na stałe do obrad Komitetu Nauk o Kulturze Klasycznej PAN. Katedra współpracuje z Komisją Nauk przy Episkopacie Polski, Sekcją Patrologiczną, głosząc referaty i uczestnicząc w dyskusji w zakresie obranej problematyki na corocznych zjazdach patrologów (np. eschatologia Ojców Kościoła, Duch św. u Ojców, kult męczenników i in.).

Spuścizna piśmiennicza Katedry Historii Sztuki Kościelnej obejmuje 160 prac magisterskich i 8 doktorskich, z czego wiele ukazało się drukiem. Publikacje pierwszego kierownika Katedry obejmują ponad 100 tytułów drukowanych w kraju i za granicą. Na łamach „L'Osservatore Romano” opublikowano serię artykułów z okazji Soboru Watykańskiego II i Millenium Chrztu Polski na temat polskiej kultury religijnej. Ich plonem była edycja książki *Sacrum Poloniae Millenium*¹, wręczonej biskupom świata na zakończenie obrad soboru. Na tych samych łamach ukazywały się różne serie artykułów poświęconych wartościom kulturowym ocalałym w zabytkach polskiej sztuki kościelnej. Między innymi wyszły drukiem dwa wydania, najpierw włoskie (*Il volto polacco del Cristo d'oggi*), a następnie polskie książki: *Polskie oblicze dzisiejszego Chrystusa*² oraz *Le festività nei quadri polacchi 1970-78*³, także wydanej jako

¹ *Sacrum Poloniae Millenium*, red. L. Smoleń, Roma 1996.

² L. Smoleń, *Il volto polacco del Cristo d'oggi*, Roma 1979, wyd. polskie: *Polskie oblicze dzisiejszego Chrystusa*, Warszawa 1982.

³ Id., *Le festività nei quadri polacchi 1970-78*, Roma, wyd. polskie: *Ilustracje świąt kościelnych w polskiej sztuce*, Lublin 1987.

książka: *Ilustracje świąt kościelnych w polskiej sztuce*. Od 1957 r. datuje się stała współpraca Katedry z Ośrodkiem Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne, a jej kierownicy są zarazem członkami zespołu redakcyjnego wydawanego półrocznika i odpowiadają za dział muzealnictwa.

Ważne zabytki romańskiej sztuki, związane z dawną stolicą Mazowsza, stały się przedmiotem opracowania ks. dr hab. R. Knapińskiego: *Credo Apostolorum w romańskich Drzwiach Płockich* oraz *Iluminacje romańskiej Biblii Płockiej*⁴. Nowością w pracy obecnego kierownika Katedry Historii Sztuki Kościelnej jest współpraca z telewizją. Dla Redakcji Katolickiej Telewizji Polskiej zrealizowano dwie serie programów o sztuce religijnej, emitowanych w zasięgu ogólnopolskim. Pierwsza poświęcona była teologii ikony (4 odcinki), druga ukazywała piękno *Akatystu ku czci Najświętszej Bogurodzicy* (13 odcinków). Badania naukowe Katedry skupiają się wokół problematyki ikonografii *Credo w sztuce* – ilustracja prawd wiary w dziejach sztuki chrześcijańskiej, ze szczególnym podkreśleniem związków sztuki z pierwotną katechezą (program Polska 2000). Innym aspektem tych badań jest dążenie do wykazania jakie były dawniej i są obecnie ekumeniczne oblicza sztuki chrześcijańskiej.

Autorstwa J. Kuczyńskiej są pozycje: *Średniowieczne chrzcielnice kamienne w Polsce; Wstęp do historii sztuki. Nauki pomocnicze historii architektury i Mosiężne misy norymberskie*⁵. U. Mazurczak, oprócz artykułów naukowych, wydała drukiem dwie rozprawy: *Zagadnienie czasu przedstawionego w obrazie na przykładzie niderlandzkiego malarstwa tablicowego XV w. oraz Motywy inspiracji w średniowiecznych wizerunkach ewangelistów*⁶.

Dorobek Katedry Historii Sztuki Nowożytnej stanowi około 120 prac magisterskich napisanych pod kierunkiem P. Bohdziewiczza i A. Maślińskiego, w znacznej mierze poświęconych środowisku artystycznemu Lubelszczyzny, co wybitnie poszerzyło badania nad tym regionem. Najważniejsze publikacje autorstwa A. Maślińskiego to: *Zagadnienie manieryzmu i Humanizm w sztuce. Antyk i człowiek*⁷. J. Lileyko, oprócz artykułów, wydał dwie książki: *Zamek warszawski: rezydencja królew-*

⁴ R. Knapiński, *Credo Apostolorum w romańskich Drzwiach Płockich*, Płock 1992; id., *Iluminacje romańskie Biblii Płockiej*, Lublin 1992, wyd. 2, Lublin 1993.

⁵ J. Kulczyńska, *Średniowieczne chrzcielnice kamienne w Polsce*, Lublin 1984; id., *Wstęp do historii sztuki. Nauki pomocnicze historii architektury*, Lublin 1988; id., *Mosiężne misy norymberskie*, Lublin 1991.

⁶ U. Mazurczak, *Zagadnienia czasu przedstawionego w obrazie na przykładzie niderlandzkiego malarstwa tablicowego XV w.*, Lublin 1984; id., *Motywy inspiracji w średniowiecznych wizerunkach ewangelistów*, Lublin 1992.

⁷ A. Maśliński, *Zagadnienia manieryzmu*, Lublin 1977; id., *Humanizm w sztuce. Antyk i człowiek*, Kraków 1978.

ska i siedziba władz Rzeczypospolitej 1569-1763 oraz *Regalia polskie*⁸.

Katedra Sztuki Nowoczesnej zajmuje się sztuką XIX i XX w. Najważniejsze publikacje A. Ryszkiewicza to monografie artystów i opracowania syntetyczne ważnych dla okresu przełomu stylów zjawisk artystycznych, np. *Henryk Rodakowski, Zbieracze i obrazy, Malarstwo Polskie. Romantyzm, Historyzm, Realizm*⁹. Obecny kierownik katedry, prof. A.K. Olszewski, jest autorem ponad stu rozpraw i artykułów o architekturze i rzeźbie polskiej przełomu XIX/XX w. Przykładowo wymieniamy jedynie najważniejsze publikacje: *Nowa forma w architekturze polskiej 1900-1925, O współczesnej architekturze sakralnej w Polsce, Dzieje sztuki polskiej 1890-1980* i *Próba typologii współczesnych kościołów w Polsce*¹⁰.

Obecny kierownik Katedry Teorii Sztuki i Historii Doktryn Artystycznych, prof. E. Wolicka, wydała następujące publikacje książkowe: *Byt i znak. Filozoficzne podstawy semiotyki Jana od św. Tomasza, W kręgu platońskiej hermeneutyki mitów*¹¹.

Problematyka sztuki sakralnej, z racji specyfiki naszego Uniwersytetu, zajmuje szczególnie ważne miejsce w programie studiów historii sztuki. Ważnym osiągnięciem sekcji było zorganizowanie dwóch konferencji naukowych *Sacrum i sztuka* (1984) oraz *Słowo i obraz* (1993), które odbiły się szerokim echem w środowiskach artystycznych i publicystyce naukowej. Rozwijanie badań interdyscyplinarnych i środowiskowych, związanych z problematyką 'sacrum i sztuka', uważamy za szczególne zadanie sekcji. Stwarza to możliwości do współpracy z innymi placówkami KUL, zajmującymi się zblizoną problematyką (np. Zakład Badań nad Literaturą Religijną, Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim, Ośrodek Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne).

Można śmiało powiedzieć, iż kilkaset prac magisterskich oraz kilkadziesiąt rozpraw doktorskich stanowią plon wysiłków badawczych studentów, kierowanych przez ich przewodników naukowych na drodze do odkrycia Piękna i zgłębienia treści ideowych, zawartych w dziełach sztuki. We wszystkich katedrach opracowano między innymi monografie zabytków i zespołów zabytkowych w zakresie malarstwa, rzeźby i architektury oraz różnych dziedzin rzemiosła artystycznego, monografie

⁸ J. Lileyko, *Zamek warszawski: rezydencja królewska i siedziba władz Rzeczypospolitej 1569-1763*, Wrocław 1984; id., *Regalia polskie*, Warszawa 1987.

⁹ A. Ryszkiewicz, *Henryk Rodakowski*, Warszawa 1972; id., *Zbieracze i obrazy*, Warszawa 1972; id., *Malarstwo Polskie. Romantyzm, Historyzm, Realizm*, Warszawa 1989.

¹⁰ A.K. Olszewski, *Nowa forma w architekturze polskiej 1900-1925*, Warszawa 1967; id., *O współczesnej architekturze sakralnej w Polsce*, w: „Życie i Myśl” 1980, nr 5, s. 85-105; id., *Dzieje sztuki polskiej 1890-1980*, Warszawa 1988; id., *Próba typologii współczesnych kościołów w Polsce*, w: *Sacrum i sztuka*, Kraków 1989, s. 85-105.

¹¹ E. Wolicka, *Byt i znak. Filozoficzne podstawy semiotyki Jana od św. Tomasza*, Lublin 1982; id., *W kręgu platońskiej hermeneutyki mitów*, cz. I i II, Lublin 1989.

poszczególnych artystów oraz środowisk artystycznych i mecenatu. Przeprowadzono liczne badania inwentaryzacyjno-zabytkoznawcze w zakresie sztuki sakralnej, dawnej i nowej. Powstało wiele prac z zakresu ikonografii sakralnej, architektury kościelnej, wyposażenia wnętrz i rzemiosła artystycznego. Podejmowano liczne działania doradcze o charakterze usługowym, m.in. służono pomocą w organizowaniu stałych i okresowych wystaw sztuki kościelnej, w dokumentacji i opiniowaniu projektów nowych inwestycji.

W zakresie refleksji teoretycznej i metodologicznej nad sztuką powstało wiele opracowań polskiej krytyki artystycznej, skupionej wokół czasopism społeczno-kulturalnych, zwłaszcza dwudziestolecia międzywojennego, estetyki i krytyki przełomu XIX/XX w. Interdyscyplinarne badania teoretyczno-metodologiczne stanowią ważną perspektywę w planowanym rozwoju sekcji.

Na oryginalność dorobku naukowego sekcji, na tle ogólnopolskich badań nad historią sztuki, składają się następujące wątki tematyczne: 1) badania nad sztuką wczesnochrześcijańską, wczesnobizantyjską i armeńską oraz nad infiltracją tych ostatnich na tereny polskie; 2) badania nad sztuką i kulturą polską w kontekście sąsiedztwa i kulturowego pogranicza wschodniego (zwłaszcza obecności w obrębie tej kultury pierwiastków mniejszości etnicznych: Żydów, Ormian, Rusinów, Huculów itp.); 3) badania nad ikonografią i ikonologią sztuki polskiej z uwzględnieniem sztuki ludowej; 4) badania nad sakralnym rzemiosłem artystycznym na ziemiach polskich; 5) badania nad sztuką nowoczesną i najnowszą, ze szczególnym uwzględnieniem związków między praktyką artystyczną i teorią; 6) badania interdyscyplinarne wokół tematów: sztuka a literatura, sztuka a ideologia, sztuka sakralna a doktryny religijne, metodologia badań nad sztuką, zwłaszcza zastosowanie metod semiotycznych i hermeneutycznych w nauce o sztuce i wreszcie ikonologia a filozofia sztuki.

Dlatego Sekcja Historii Sztuki może poszczycić się tym, iż wszechstronnie wykształciła wielu znawców sztuki, zatrudnionych na stanowiskach kustoszów i dyrektorów muzeów kościelnych i państwowych w całym kraju. Jej dorobkiem jest uwrażliwienie w odpowiednim czasie Episkopatu Polski na wartości regionalnej sztuki religijnej, co zaowocowało powołaniem do istnienia szeregu muzeów diecezjalnych. Byliśmy czynni przy powstawaniu nowych muzeów, jak na przykład Muzeum Diecezjalnego Sztuki Religijnej w Lublinie. Nasi absolwenci kierują wybijającymi się w terenie muzeami w Opolu, w Pelplinie, w Płocku, w Łańcucie czy w Przemyślu.

Pracownicy naukowi sekcji, poprzez organizowane praktyki wakacyjne o charakterze inwentaryzacyjno-zabytkoznawczym, dokonali ogromnej pracy w zinwentaryzowaniu zabytków w różnych regionach Polski. Jest to działalność dydaktyczno-badawcza, ponieważ studenci, pod fachowym kierunkiem opiekunów praktyk, próbują o własnych siłach

profesjonalnej pracy badawczej. Polega to najpierw na określeniu stylu zabytku, potem powstaje fachowy opis inwentaryzatorski i materiałoznawczy wraz z określeniem techniki wykonania. Odwołując się do dokumentów historycznych dochodzi się do określenia osoby i funkcji zleceniodawcy oraz szuka się źródeł inspiracji dla formy i ikonografii. Kompleksowo tworzy się dokumentację dziejów obiektu zabytkowego, aby w końcu dojść do odkrycia zawartych w nim treści ideowych (ikonologia). Na takiej drodze zdobywa się, o ile to możliwe, kompendium wiedzy o obiektach zabytkowych. Nierzadko opisane tu zabiegi badawcze przybierają posmak przygody. Zwłaszcza kiedy dokonuje się jakiegoś odkrycia czy to zagubionego i pogrążonego w zapomnieniu obiektu, czy odnajduje jego wykonawcę lub określa osobę fundatora. Satysfakcjonuje fakt, gdy się adekwatnie zinterpretuje przesłanie estetyczne, ideowe, dogmatyczne lub moralizatorskie zabytku. Wtedy studiowanie historii sztuki może stać się nawet przyjemną rozrywką.

Stało się niemalże regułą, iż studenckie praktyki wakacyjne po trzecim lub po czwartym roku studiów przybierają postać działalności usługowej, służebnej wobec zleceniodawcy, ponieważ przyczynia się to do inwentaryzacji i opracowania zabytków sakralnych, czy to pojedynczych obiektów, czy całych zespołów w terenie, tam gdzie nie ma ku temu przygotowanych kadr. Ostatnio praktyki odbywają się w klasztorach i seminariach duchownych w tych miejscowościach, które posiadając bogate zbiory, nie mają kart inwentaryzacyjnych i szczegółowych badań. Warto choćby przykładowo wymienić miejsca, gdzie studenci prowadzili tego typu działalność. Opracowano setki, jeśli nie tysiące zabytków, zaczynając od Lublina i Lubelszczyzny poprzez południowe regiony Polski, Stary i Nowy Sącz, Śląsk i Ziemie zachodnie, Polskę centralną aż po Wybrzeże – wszędzie natrafić można na ślady tej pracy. W oparciu o powstałe placówki trwają nawiązane kontakty.

Na koniec, omawiając dorobek Sekcji Historii Sztuki, nie można pominąć kształcącej roli Muzeum Uniwersyteckiego, utworzonego w 1932 r. przez ks. Jana Władzińskiego. Chociaż Muzeum Uniwersyteckie jest samodzielną placówką, formalnie niezależną od struktur Sekcji, to jednak stało się jakby osoczem, na którym kształtował się organizm dziś już rozbudowanej Sekcji Historii Sztuki. W zamyśle władz Uczelni Muzeum nie jest „kolekcją pamiątek przeszłości”, lecz stanowi laboratorium dydaktyczno-badawcze dla studentów.

Podczas wojny jego zbiory uległy rozproszению. W okresie powojennym duże zasługi dla reaktywowania Muzeum i utworzenia nowych zbiorów położyli malarz lubelski i dydaktyk Uczelni – Antoni Michalak oraz wspomniany już ksiądz prof. Władysław Smoleń. W 1957 r. Senat Akademicki postanowił na nowo erygować muzeum i nazwać je imieniem założyciela. Dziś Muzeum liczy już ponad 60 lat. Tę rocznicę zaznaczono w 1992 roku uroczystą sesją naukową, poświęconą dydaktycznej funkcji muzeów. Wśród referentów znaleźli się wybitni znawcy

przedmiotu z PAN i znaczących muzeów państwowych i kościelnych w Polsce. Urządzono także wystawę współczesnej rzeźby sakralnej Gustawa Zemły pt. *Znak pojednania*. Wolno przypuszczać, iż zarówno ta wystawa jak i organizowane wcześniej, na przykład wystawa malarstwa Stefana Gierowskiego pt. *Dekalog*, były nie tylko doskonałym materiałem dydaktycznym dla studentów, lecz stały się wkładem naszej placówki do kultury kraju.

Godzi się nadmienić, iż na świecie tylko niewiele uniwersytetów posiada muzea ze zbiorami sztuki. Mówiąc o tym pragnę uczcić pamięć o najbardziej hojnych ofiarodawcach (ks. J. Władziński, Olga i Tadeusz Litawińscy, Stanisława i Tadeusz Witkowsy, Joanna Gliwa), których gest był wyrazem ofiarności i uznania dla kulturotwórczej funkcji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Placówka nasza stanowi dziś bogate laboratorium badawczo-dydaktyczne służące zapleczem dla pracowników naukowych i muzeologów, a przede wszystkim dla studentów historii sztuki. Spodziewamy się, iż wraz z rozbudową KUL Muzeum Uniwersyteckie otrzyma większe sale na urządzenie ekspozycji, na magazyn i będzie mogło poszerzyć swą działalność. Z ufnością patrzymy w przyszłość.

Fifty Years of Studies on the Sacred in Art in the History of the Art History Section of the Catholic University of Lublin

Summary

In the interwar period classes in the history of art were conducted in the Faculty of the Humanities as an auxiliary subject in teaching history and classic philology. They were taught by professors Kazimierz Michałowski (1934-36) and Józef Dutkiewicz (1938-39).

After World War II, the first section founded was the Section of Medieval and Modern Art History (1945) headed by Prof. Marian Morelowski from Vilna. After his transfer to Wrocław (1949) the Section was entrusted to Prof. Piotr Bohdziewicz (till 1966). The second unit was the Section of Antique Art and Classic Archaeology founded in 1950 and headed also by a professor from Vilna, Rajmund Gostkowski (till 1960).

In 1957, the next two sections were set up: the Section of Church Art and Section of Technology and Theoretical Preservation, both headed by the Rev. Prof. Władysław Smoleń (till 1988). The Section of Church Art History was conducted by Rev. Prof. Jan Kuś (1986-9), and in 1992 it was taken over by Rev. Prof. Ryszard Knapiński. In 1959, an independent Section of Technology and Theoretical Preservation was set up and till 1977 it was run by a painter Rudolf Kozłowski, a conservator of historic monuments of Wawel.

In 1969, the sections were further expanded: the Section of Antique Art and Classic Philology was restored to be headed by of Prof. Barbara Filarska (since 1996 it has been run by Dr. Bożena Wronikowska).

In 1971 the Section of Medieval and Modern Art History divided into two independent sections. From 1974 to 1984 the Section of Medieval Art was headed by Prof. Tadeusz Zagrodzki, and then by Prof. Tadeusz Dobrzeński. In 1993 further subdivision took

place: the Section of Medieval Art was split into the Section of Medieval European History (Prof. Urszula Mazurczak) and the Section of Polish Art History (Prof. Jadwiga Kuczyńska). For 16 years (till 1987) the Section of Modern Art History was headed by Prof. Antoni Maśliński, and in 1987 it was taken over by Prof. Jerzy Lileyko (the Institute of Art, the Polish Academy of Sciences, Warsaw).

In 1971, the Section of Modern Art History was founded, with Prof. Andrzej Ryszkiewicz as its first head (then again in 1981-89) and Prof. Jacek Woźniakowski as the second (1974-81). Since 1992 the Section has been run by Prof. Andrzej Olszewski.

The last to found were two sections: first, the Sections of Artistic Doctrines (1981) since 1990 headed by Prof. J. Woźniakowski, and then taken over by Prof. E. Wolicka (in 1992 the Section was renamed as the Section of the Theory of Art and Artistic Doctrines). Second, in 1986 the Section of Artistic Culture was set up, till 1992 run by Prof. Tadeusz Chrzanowski, and after his retirement its curator has been Prof. Jerzy Lileyko.

A specific character of the department is determined by three research fields: studies on the history of Polish art and artistic culture (with particular emphasis put on the eastern territories and the frontier culture); studies on the history, iconography, and iconology of sacred art; and studies on the history of art concepts (aesthetics, art doctrines, the theory and methodology of art history). These issues constituted the research problematic of most of the research papers written by the faculty members of the Section and by graduate and post-graduate students.

In 1932, the University Museum of the Catholic University of Lublin (KUL) was founded by the Rev. Jan Władziński. Although it is an institution formally independent of all structures of the Department of Art History, in the development of the today's expanded Department it has played the role of plasma. The Museum is not only a "collection of the relics of the past", but also a laboratory of student research.

Speaking of the sacred in relation to the concept of art, what we primarily have in mind is Christian art. In this connection, the main objectives of our Department are the study, understanding, and proper interpretation of the richness of Christian tradition. Inasmuch as it is difficult to imagine European culture divested of the monuments of sacred art, by the same token it is hard to imagine the process of education of a young generation of art historians without disclosing the underlying religious concepts and ideas which shaped historic monuments. Thus comprehended process of education has gone through difficult and stormy periods.